



## Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'nin Makâsıd-ı Şerîaya Yaklaşımı

Mahsum ASLAN<sup>1</sup>

### Öz

Hükümleri anlama ve yorumlamada büyük bir önemi haiz olan makâsıd, fıkıh ilminin doğuşu ve gelişiminde önemli rol oynamış disiplinlerden biridir. İctihat faaliyetinin önemli unsurlarından biri olan makâsıd, az ya da çok bütün fıkıh mezheplerin usûlünde kendine yer bulmuştur. Nitekim, müctehidler/fukahâ, hakimler ve müftüler hükümlerin sonuçlarını doğru bir şekilde bilmeleri için makâsıd ilmine ihtiyaç duymuş ve makâsıda başvurmuşlardır. Bu alanda özellikle yirminci yüzyılda çok sayıda kitap ve makale kaleme alınmıştır. Son dönem alimlerinden Muhammed Said Ramazan el-Bûtî (ö. 2013) de maslahat ve makâsıd-ı şerîaya sıkça değinmektedir. O, eserlerinde, fetvalarında, derslerinde ve çektiği videolarda makâsıda yönelik görüşlerini serdetmektedir. Çalışmamızda çağdaş fıkıh alimlerinden biri olan Bûtî'nin makâsıd-ı şerîaya bakış açısı, bu minvalde kullandığı yöntem ve konuya ilişkin görüşleri hakkında bazı değerlendirme ve tespitlere yer verilmiştir. Ayrıca Bûtî'nin *Davâbitu'l-maslaha* adlı eseri bağlamında makâsıda dair yapmış olduğu analizler ele alınarak onun makâsıd düşüncesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İslam Hukuku, Makâsıd, Maslahat, Bûtî, Davâbitu'l-maslaha.

Aslan, Mahsum. "Muhammed Said Ramazan El-Bûtî'nin Makâsıd-ı Şerîaya Yaklaşımı". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 8/1 (Mart 2024), 98-120. <https://doi.org/10.32711/tiad.1420081>.

Geliş Tarihi	15.01.2024
Kabul Tarihi	24.03.2024
Yayın Tarihi	31.03.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

<sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Hakkari, Türkiye, aslanmahsum@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2715-4363



## The Maqasid Approach of Muhammad Said Ramadan al-Buti

Mahsum ASLAN<sup>1</sup>

### Abstract

The maqasid which holds great importance in understanding and interpreting legal rulings is one of the fundamental principles that played a significant role in the inception and development of the science of jurisprudence. Maqasid, serving as a vital tool in the process of ijtihad, has integrated into the methodologies of all jurisprudential schools, to a greater or lesser extent. The maqasid and related topics hold a significant place in contributing to the accurate understanding of Islam. Since the era of the Companions, scholars of jurisprudence have made important statements about maqasid. The late scholar Muhammad Said Ramadan al-Buti (d. 2013) frequently discusses maslahah (public interest) and maqasid al-shari'ah in his works. In his writings, fatwas, lectures, and videos. In our study, an assessment and analysis have been provided regarding the maqasid approach of Buti, one of the prominent contemporary Islamic jurists. The study includes discussions on his views and stance on maqasid. Furthermore, the analysis of Buti's thoughts on maqasid is presented in the context of his work titled 'Davabit al-maslaha,' offering insights into Buti's perspective on maqasid.

**Keywords:** Islamic Law, Maqasid, Maslaha, Buti, Davabit al-Maslaha.

Aslan, Mahsum. "The Maqasid Approach of Muhammad Said Ramadan al-Buti". Türkiye Journal of Theological Studies, 8/1 (Mart 2024), 98-120. <https://doi.org/10.32711/tiad.1420081>.

Date of Submission	15.01.2024
Date of Acceptance	24.03.2024
Date of Publication	31.03.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

<sup>1</sup> Assist Prof. Dr. Hakkari University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, Hakkari, aslanmahsum@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2715-4363

## Giriş

İslam, insanları mefsedetten korumayı ve menfaati celb etmeyi hedefleyen bir sistemdir. Bu amaçla dünya ve ahiret menfaatlerini muhafaza için çeşitli hükümler koymuş ve insanı ilgilendiren her konuda düzenlemeler yapmıştır. Bu hüküm ve düzenlemeler gayesiz ve hedefsiz olmayıp her biri Şâri'in bir maksadına yöneliktir.<sup>1</sup> Makâsîd, İslam hukukunun hedefi olan dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmak için bir araçtır. Zira ibâdât, muamelât ve ukubâtla ilgili hükümlere bakıldığında bunların tümünün bu amaca yönelik hükümler olduğu görülür. Bu nedenle fukahânın çoğu meseleleri değerlendirirken makâsîdı göz önünde bulundurmuş buna göre tercihlerde bulunmuş ve yorumlar yapmışlardır.

Çağdaş alimlerden Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha* adlı eserinde maslahat ve makâsîda ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. İlmî ve fikrî alanda geniş bir behreye sahip olan Bûtî'nin bu özelliği, aklî ve naklî ilimlerde derinlemesine araştırmalar yapmasına, İslam hukukunun maksatlarını kavramasına ve amacını doğru bir şekilde anlamasına yardımcı olmuştur. Bu durum, hem seyahat ettiği bölgelerdeki ilmî faaliyetlerine hem de ikamet ettiği yerdeki çalışmalarına, kitaplarına ve konferanslarına yansımıştır. Aynı şekilde, klasik ve modern arasında bağlantı kurabilme yeteneğini geliştirmiş ve güncel meselelere odaklanan ilmî platformlarda önemli bir rol oynamasına olanak tanımıştır.

Bûtî, eserlerinde özellikle *Davâbitu'l-maslaha*, *Fıkhu's-sîre*, *el-Cihâd* ve fetva kitaplarında makasîd anlayışına büyük önem vermektedir. Makâsîd anlayışını ele alırken, makalenin boyutunu sınırlamak amacıyla sadece *Davâbitu'l-maslaha* adlı eseri çerçevesinde ele alınacaktır. Bu çalışmanın amacı, Bûtî'nin eserindeki makâsîd temelli görüşlerini ortaya çıkararak önemini vurgulamak ve bu görüşlerin gelecekteki çalışmalara nasıl katkı sağlayabileceğini belirtmektir. Araştırmamızda, kavramsal analiz ve alanyazın taraması yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntem uygun olarak, "makâsîd" terimi kavramsal olarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve özellikle Bûtî'nin *Davâbitu'l-maslaha* adlı eserindeki makâsîd yorumlarına odaklanmıştır. Bildiğimiz kadarıyla Türkiye'de, Bûtî'nin makâsîd anlayışıyla ilgili bağımsız bir araştırma bulunmamaktadır. Makâsîdın ayrı bir ilim dalı olarak kabul edilme temayülü, Türkiye başta olmak üzere İslam âleminin bazı ülkelerinde makâsîd anlayışıyla ilgili araştırmalara ve incelemelere odaklanan özel merkezlerin kurulduğu günümüzde Bûtî gibi alimlerin makâsîd anlayışının özellikleri, vurguladığı prensipleri ve bu prensiplerin günümüzdeki rolleri önem arz etmektedir. Bu anlamda elimizdeki çalışmanın söz konusu alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

### 1. Bûtî'nin Makâsîd Tasnîfi

Birçok araştırmacı, makâsîd teriminin sözlük ve terim anlamını detaylı bir şekilde inceledikleri ve çalışmalarında izah ettikleri için sadece Bûtî'nin görüşlerini yazacağız.<sup>2</sup> Bûtî, birçok eser yazmasına rağmen, onun "makâsîd" başlığıyla müstakil bir kitap,

<sup>1</sup> Shawish Murad, "Makâsîdu's-şerîa fî hifzî sıhhati'l-bedeni min hilâlî't-tahâre", *İslam'da Sağlık ve Koruyucu Hekimlik*, ed. Adem Yerinde (Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2021), 356.

<sup>2</sup> Makâsîd kavramı ile ilgili bk. Metin Yiğit, "Makâsîdın Yöntemsel Tahlili Makâsîdın Mahiyeti ve İşlevi", *Makâsîd Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*, ed. Taha Nas vd. (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022), 184-189; Ertuğrul Boynukalın, Makâsîdu's-şerîa, *DİA*, 27/423-427; Ahmed Yaman, "İslam Hukuk İlimi Açısından Makâsîd İctihadının Ya Da Gai/Teleolojik Yorum Yönteminin İlkeleri Üzerine", *Makâsîd ve İctihad*, (Konya: Yediveren Kitap, 2002).

makale veya tez yazmadığını görüyoruz. Onun eserlerinde özel bir makâsîd tanımına da rastlanılmamaktadır. Onun, makâsîd konusunda ayrı bir çalışma yapma ihtiyacı hissetmemesi, maslahat ve makâsîd aynı kavram olarak görmesi ve maslahatla ilgili çokça istifade edilen “*Davâbitu'l-maslaha*” adlı eserini yazmasının yeterli olduğu fikrinden kaynaklanmış olabilir. Bununla birlikte, Bûtî'nin kitapları incelendiğinde, yazılarından makâsîd kavramıyla ilgili iki farklı tanımın çıkarılabileceği görülür. Birincisi:

“Makâsîd, İslam hukukuna ait hükümlerin ekseninde olan temel bir ilkedir. Bu temel ilke kulların maslahatıdır”.<sup>3</sup>

Bu tanımda Bûtî, makâsîdın İslam hukukunun temel ilkelerinden biri olduğunu ve kulların hem bireysel hem de toplumsal maslahatını gözetmeye yönelik olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca o, İslam hukukunun tüm hükümlerinin, kulların faydalarını gerçekleştirilmeye yönelik olduğunun delili olarak, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ve Hz. Peygamber'in sünnetinde açıklanan beş faydayı (din, can, akıl, nesil, ve mal'ın korunması) zikretmektedir.<sup>4</sup>

İkincisi:

“Maslahat, İslam hukukunun genel maksadına uygun olması gerekir ve maslahat makâsîdü'ş-şâri kapsamında olmalıdır.”<sup>5</sup>

Bu metinde Bûtî, makâsîdın kesin bir tanımını sunmaktan ziyade, maslahatın makâsîd ile uyumlu ve şeriatın amaçları kapsamında olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda makâsîd şöyle izah eder:

“*Makâsîdü'ş-şâri*, aslında beş temel şeyin korunmasını içermektedir: Bunlar din, can, akıl, nesil ve mal'ın korunmasıdır. Bu beş temel unsuru koruyan her şey maslahat olarak kabul edilirken, bunlardan bir kısmının veya tamamının zarar görmesine yol açan her şey ise mefseddettir”.<sup>6</sup>

Bu tanımda dikkat çeken nokta, Bûtî'nin “*Davâbitu'l-Maslaha*” adlı kitabında belirttiği ve beş başlık altında düzenlediği maslahatın, aynı zamanda İslam'ın amaç ve maksatlarına giren ve makâsîdü'ş-şeria ile uyumlu olan kavramlar olduğudur. Bûtî'nin her iki açıklamadaki ifadeleri farklı olsa da anlam açısından ikisi de aynı şeyi ifade etmektedir. Bu açıklamalarda, Gazzâlî'nin yaklaşımını<sup>7</sup> takip ettiği görülen Bûtî'nin makâsîd, beş temel makâsîdın korunmasına indirmediği anlaşılmaktadır. Gazzâlî'nin izlediği bir yol olan bu beş temel amaç, İslam düşüncesini anlamlı kılan gayelerdir. Bunların yanısıra Bûtî'nin diğer bazı usûlcüler gibi maslahat, kasıt, münâsebe, mana, illet gibi kavramlarla makâsîd kastettiği de görülmektedir.<sup>8</sup>

<sup>3</sup> Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 2. Ders, (28.09.2010). Ayrıca bk. Mîsâk Sadık Mahmud Hazâ el-Melîkî, “Makâsîdu'l-fikri'l-İslâmî inde Şeyh Muhammed Said Ramazan el-Bûtî dirâse ve tatbîk”, *Al-Qanatr: International Journal of Islamic Studies* 11/1 (July 2018), 4.

<sup>4</sup> Melîkî, “Makâsîdu'l-fikri'l-İslâmî inde Şeyh Muhammed Said Ramazan el-Bûtî”, 4.

<sup>5</sup> Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha fi şer'i'ati'l-İslâmiyye*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2009), 119.

<sup>6</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 131.

<sup>7</sup> Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ min 'ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Süleyman el-Eşkar (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 1/416.

<sup>8</sup> Bu çerçevede görüş belirten usûlcüler için bk. Mehmet Aziz Yaşar, “Müteariz Kıyasların Tercihinde Makâsîdın Fonksiyonu”, *Makâsîd Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*, ed. Taha Nas vd. (Mardin: Mardin Artuklu

Şer'î delillerin gaye-makâsîd yorumunda kritik bir kavram olarak kullanılan makâsîd, bu bağlamda maslahatı içerdiğinden, bu iki terim arasında umum-husus ilişkisi bulunur. Bu nedenle her iki terim bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Yukarıda belirtilen tanıma göre: İslamî hükümlerin temel amacının, insanların bireysel ve toplumsal faydasını gerçekleştirmek ve onların zarar görmesini önlemek olduğu bu çerçevede makâsîd ve maslahatın aynı amaca dönük kavramlar olduğu anlaşılır. Nitekim Gazzâlî'nin makâsîdı tanımlarken "maslahat" terimini tercih etmesi, bu perspektifi değerlendirmek için bir temel oluşturabilir.<sup>9</sup> Bûtî de *Davâbitu'l-maslaha* adlı eserinde makâsîd ile maslahatı birbirinden ayırmamaktadır.

Bûtî, makâsîdü'ş-şerîayı zarûriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât olmak üzere üç temel başlık altında sınıflandırmış ve beş küllî esasını koruma tedbirinin bu üç aşamada gerçekleştiğini ifade etmiştir.<sup>10</sup> Bu taksimatta Gazzâlî ve Şâtîbî başta olmak üzere bazı usulcülerini takip etmiştir. Bûtî, Gazzâlî'de olduğu gibi zarûrî maslahatlar bağlamında beş temel maksadın korunmasının önemine vurgu yapar. Bu bağlamda, özellikle tahsîl ve ibkâ kavramaları önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu iki kavrama açıklık getirmek gerekir. Şöyle ki; Zaruri maslahatların korunması için, bu maslahatların temel unsurlarını belirlemek ve yerine getirmek önemlidir ki bu süreç tahsîl olarak adlandırılır. Gazzâlî ve benzeri alimlere göre, zaruri maslahatları koruyarak onların varlıklarını sürdürmek ise ibkâ olarak tanımlanır.<sup>11</sup> Buna beş temel gayenin muhafazası da eklenebilir. Zira tahsîl ve ibkâ ile birlikte zarûretlerin beş temel gayeyi muhafazası da önemli hedeflerdendir.

Tahsîl ve ibkâ metodlarının somut yansımalarını zarûrat-ı hamse örneğinde şu şekilde sıralayabiliriz:<sup>12</sup>

### 1.1. Dinin Korunması

Dinin korunması; insanların inanç yollarından sapmalarına, saptırılmalarına veya zorlanmalarına izin verilmeyen bir ortamın oluşturulması ve dünyadaki fitnenin yok edilmesi ile mümkündür. Her bireyin, inandığı değerleri ve bu değerlere dayalı ibadet hayatını özgürce, korkusuzca, herhangi bir baskı veya şiddet tehdidi olmaksızın sürdürmesi temel bir haktır. Bu alana yapılan herhangi bir müdahalenin, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde geniş çaplı etkileri olabilir.<sup>13</sup> İman, kelime-i şehadet getirmek, namaz, zekât, hac ve orucun farz kılınması gibi söz ve eylemler dinin tahsiline yani elde edilmesine işaret eder. Diğer yandan cihad, mürtedin öldürülmesi, bidata çağırmanın cezalandırılması gibi eylemler ise dinin ibkâsına yani dinin varlığını ve devamlılığını sağlamaya yönelik örnekler teşkil eder. Bûtî'ye göre, dinin korunması diğer tüm maslahatlardan önce gelir ve diğer maslahatlar bu amacın gerçekleşmesine

Üniversitesi Yayınları, 2022), 268; Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 131.

<sup>9</sup> Gazzâlî, *el-Mustafâ*, 1/416; Abdülğalip Aslan, "Eyyübîler Döneminde Makâsîd Çalışmaları", Batman Akademik Dergisi 5 / 2 (Aralık 2021), 639-640; Fatih Çınar, "Makâsîdla Eş Veya Yakın Anlamlı Kullanılan Kavramlar", Al Farabi Journal 8 th International Conference on Social Sciences, ed. Gulmira Abdırassilova- Sarash Konyrbayeva, Almaty, Kazakhstan (21-22 July 2020), 195.

<sup>10</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 132.

<sup>11</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 131-132; Fatih Çınar, "Zarûrî Küllî Makâsîdın Tertibi Problemi Üzerine Bir İnceleme", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25/1 (Haziran 2021), 120.

<sup>12</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 131-132.

<sup>13</sup> Ömer Faruk Habergötiren, "İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/1 (2019), 154.

hizmet etmektedir.<sup>14</sup>

## 1.2. Canın Korunması

Hayatın devamı için zorunlu olan temel ihtiyaçların yeme-içme, giyinme ve barınma gibi nefsanî gereksinimleri karşılamak canın tahsiline; kısas, diyet ve keffâret gibi eylemler ise nefsin ibkâsına yöneliktir. Canın korunması, olumlu ve olumsuz yönlere sahip bir durumdur. Olumlu yönleri, nefse huzur veren inanç temelli sağduyuya dayanır. Bunlar, istişarede bulunmak (özellikle savaş zamanlarında), güzel ahlakî özelliklere sahip olmak gibi faktörleri içerir. Olumsuz yönleri ise öldürmenin, hırsızlığın ve yöneticiye karşı çıkmanın haram olduğu şeklinde ifade edilebilir.<sup>15</sup>

## 1.3. Aklın Korunması

Akl için temel ihtiyaçların karşılanması, yeme-içme gibi aklın gelişimine katkıda bulunan unsurlar aklın tahsilini ifade eder. Öte yandan, sarhoş edici maddelerin kullanımından kaynaklanan sınırlamaların ve cezaların uygulanması ise aklın ibkâsına örnek teşkil eder. Akli olumlu yönde korumanın nübüvvet ilhamı, düşünme ve derinleşme, bilgiyi kaynağından ve uzmanlarından edinme, Kuran'ın edebî zenginliği ile akli zenginleştirme gibi yolları vardır. Akli olumsuz etkilerden korumak ise zararlı olan maddî ve manevî etkilerden kaçınmayı içerir. Maddî etkenler arasında alkol ve uyuşturucu gibi maddeler yer alırken, manevî olanlar arasında ise yanlış ve batıl fikirlerden aklın korunması bulunmaktadır.<sup>16</sup>

## 1.4. Neslin Korunması

Nikâhın meşru kılınması neslin tahsiline, zinanın yasaklanması, zinaya had uygulanması ve evlilik dışı ilişkilerin cezalandırılması gibi hükümler de neslin ibkâsına yöneliktir. İrzin korunması da neslin korunması kapsamında değerlendirilmektedir. Bûtî de ırzın korunmasını ayrı bir madde olarak saymaz. Bu konuda İbn Âşûr'un görüşüne paralel hareket etse de gerekçeleri farklıdır.<sup>17</sup> Neslin korunması, İslam hukukunun en temel amaçlarından biridir. İrzin korunması, neslin korunmasının bir parçasıdır. Bûtî'nin ifadesinin altında ırzın nesle dahil olduğu düşüncesi, açıkça belirtilmemiş olsa da yer almaktadır.<sup>18</sup> Neslin korunmasının olumlu yönleri, evliliğin teşvik edilmesi, nikahta şahitliğin gerekliliği ve evlat yetiştirmeyi içerir. Olumsuz yönleri ise zaruri haller dışında boşanmadan kaçınmayı, birbirine mahrem olan kadın ve erkeğin yalnız başlarına bir arada bulunmamasını ve mahremiyeti korumayı içerir.<sup>19</sup>

## 1.5. Malın Korunması

İvazlı ve ivazsız gerçekleştirilen ticarî işlemler, malın tahsiline; gasbın haram olması ve hırsızın elinin kesilmesi malın ibkâsına bir örnektir. Helal kazanç, ticaretin teşvik edilmesi, çalışmanın değeri, zekat ve sadaka gibi konular malın

<sup>14</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 119.

<sup>15</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 119.

<sup>16</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 119.

<sup>17</sup> H. Mehmet Günay, "Muhammed Tahir b. Aşûr'un Makasid Anlayışı", *Makasid ve İctihad*, ed. Ahmet Yaman, (Konya: Yediveren Kitap, 2002), 402.

<sup>18</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 133.

<sup>19</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 119.

korunmasına yönelik olumlu yönleri temsil eder. Cimrilikten kaçınılarak israf, gösteriş ve lüks yaşama alışkanlıklarından uzak durma da malı olumsuz etkileyen ve bu açıdan korunması gereken yönleri içerir.<sup>20</sup>

Bûtî, küllî en az beş makâsıdın olduğu ve hatta bu konuda Müslümanların fikir birliği içinde bulunduğunu ifade etmektedir.<sup>21</sup> Beş küllî maksadın korunması konusunda iki tür delil bulunmaktadır. Bunlar icmâlî ve tafsîlî delildir. İcmâlî yönü temsil eden delil, istikra delilidir. Kitap ve Sünnet delilleri ise bu konuda detaylı açıklamalar içerir ve tafsîlî yönünü ifade eder.<sup>22</sup> Bûtî, şeriatın hâciyyât kısmıyla ilgili olarak dinin korunması için zorunlu durumlarda küfür kelimesinin söylenmesi, ibadetler için tanınan ruhsatlar ve seferi olanların oruçlarını bozmaları gibi örnekleri verir. Aynı zamanda nefsin korunmasına yönelik hâcî olanlar için avlanma işinin caiz olması gibi örnekleri sunar. Malın korunmasına yönelik muamelelerde kırâz, müsâkat ve selem gibi sözleşmeleri örnek gösterir. Neslin korunmasıyla ilgili olarak da mehrin ve boşanmanın meşru kılınması gibi örnekleri verir.<sup>23</sup>

Tahsîniyyât hayatı güzelleştiren ve insana olgunlaşmasına yardımcı olan davranış şekillerini içerir. Tahsîniyyât'ın temel amacı, hayatı güzelleştirmektir. Bu, insanın dış görünüşünü güzelleştirmekten, toplumsal ilişkileri güzelleştirmeye kadar uzanan bir yelpazeyi kapsar. Örneğin, örtünmek ve ziynet eşyasını takmak insanın dış görünüşünü güzelleştirirken, sadaka vermek toplumsal ilişkileri güzelleştirir.<sup>24</sup> Zarûriyyât ve hâciyyâttan olmayan bu değerlerin bulunmaması hayat açısından zorluk ve meşakkate neden olmaz.<sup>25</sup> Bûtî burada, Müslümanların beş küllî maksadı koruma konusundaki fikir birliğini ve bu maksadın İslam düşüncesindeki temellerini vurgulamaktadır. O, bu beş maksadın varlığını belirtirken İslam düşüncesinde bu konuda ortaya konan delillerin birleşiminin, maksadın korunmasının temellendirilmesinde kilit bir rol oynadığını ifade etmektedir. Yukarıdaki görüşlerinden Bûtî'nin fıkıhın zarûriyyât, hâciyyât ve tahsîniyyât kısmına odaklanarak dinin korunması konusundaki perspektifini anlamaktayız. Bütün bu örnekler, Bûtî'nin sunduğu örneklerin çeşitliliğini ve kapsamını ortaya koyarak şeriatın farklı yönlerinden kaynaklanan koruma prensiplerine dair geniş bir anlayışı göstermektedir.

## 2. Bûtî'nin Makâsıd Anlayışı

Makâsıd ve maslahatla ilgili sahâbe, tâbiîn ve müctehit imamlardan çeşitli deliller getiren Bûtî, onların maslahatı uygularken azami ölçüde hassas

<sup>20</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 120.

<sup>21</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 59.

<sup>22</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 59, 121.

<sup>23</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 132.

<sup>24</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 132-133.

<sup>25</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 132. Çınar, "Zarûrî Küllî Makâsıdın Tertibi Problemi Üzerine Bir İnceleme", 121.

davrandığını ve kesin bir şekilde nasrlara muhalefet etmediklerini ve onları ihmal etmediklerini belirtir. Bu bağlamda, Hz. Ömer'den nakledilen bazı örnekleri titizlikle açıklar.<sup>26</sup> Bûtî, sahâbeyi, vahiy atmosferinde edindikleri bilgiyi, tanık oldukları dinî hükümleri ve şer'î amaçları hayatın çeşitli alanlarındaki yeni gelişmelere ve konulara etkili bir biçimde uygulayan özel bir topluluk olarak tanımlar. Maslahat prensibine ihtiyaç duyulan herhangi bir meseleyle karşılaştıklarında ve Şârî'in maksadını içeren bir maslahat gördüklerinde makâsıda başvurmaktan geri durmadıklarını belirtir.<sup>27</sup>

Müctehid imâmlar başta olmak üzere, onları takip eden dört fıkıh mezhebinin (Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî) fakihleri makâsıdı dikkate alarak şer'î hükümleri beyan ettikleri ifade edilmektedir.<sup>28</sup> Bûtî, maslahat ve makâsıdı ilgili çalışmalarında İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) görüşlerinden çokça aktarımda bulunur. Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) makâsıdı düşüncesinin istihsân ve örf metotlarıyla ortaya çıktığını ve istihsâna dayalı hüküm verdiklerinde birçok hükümden maslahatı gözetmeyi amaçladıklarını,<sup>29</sup> Hanefî fıkıh kitaplarının muamelat kısmına bakıldığında bu tür örneklerin yoğun bir şekilde bulunduğunu belirtir.<sup>30</sup> Bûtî, Şâfiî'nin (ö. 204/820) maslahat düşüncesine geniş yer vermesinin, mesâlih-i mürsele hakkındaki tutumunun ve bazı icthatlarında bunu net bir şekilde kullanmasının izlerinin onun yöntemini takip eden Cüveynî (ö. 478/1085),<sup>31</sup> Gazzâlî (ö. 505/1111) ve İzz b. Abdisselâm (ö. 660/1262) gibi alimlerde görüldüğünü söyler.<sup>32</sup> Bûtî'nin tespitine göre Şâfiî, "muteber maslahatlara benzeyen veya onlara yakın olan mürsel maslahatın kabul edilmesinde bir engel bulunmadığı görüşündedir. Çünkü kıyası hüccet kabul edenler, bu tür anlamlarla ta'lil yapılabileceği ve bu durumlar üzerinde hüküm inşa edilebileceği konusunda hemfikirdirler.<sup>33</sup> Bûtî, Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855) nasrlardaki maslahatlar ve sahâbenin bu doğrultudaki uygulamalarına dayanarak hareket ettiğini, özellikle şer'î

<sup>26</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-maslaha*, 154-165. Daha fazla bilgi için bk. Said Nuri Akgündüz, "Yirminci Yüzyılda İki Farklı Maslahat Yaklaşımı-Mustafa eş-Şelebî ve Ramazan el-Bûtî'nin Maslahat Anlayışlarının Karşılaştırılması", *dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 1/1 (Bahar 2013), 46.

<sup>27</sup> İhsan Akay, "Makâsıdı Düşüncesinin Gelişimi Cüveynî Öncesi Makâsıdı Şer'î'nin Gelişimi", *Makâsıdı Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*, ed. Taha Nas vd. (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022), 14.

<sup>28</sup> Davut Eşit, "Cüveynî Öncesi Makâsıdı: Kurgu Mu Gerçek Mi?", *Makâsıdı Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*, ed. Taha Nas vd. (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022), 37; Rahmi Yaran, "Cüveynî Öncesi Makâsıdı Söylemi", *MÜİF Dergisi*, 28/1 (2005), 93-123.

<sup>29</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 249-259, 396.

<sup>30</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 396.

<sup>31</sup> Soner Duman, "Cüveynî Öncesi Makâsıdı Düşüncesinin Fikri Temelleri ve Tarihsel Seyri", *Makâsıdı Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*, ed. Taha Nas vd. (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022).

<sup>32</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 381-391.

<sup>33</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 386. İhsan Akay, "Şâfiî Mezhebinde Makâsıdı Literatürünün Gelişim Seyri (H. III - VIII)", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/20 (Ekim-2018), 79.



siyasetle ilgili konulardaki fetvalarının bu temelde şekillendiğini belirtir.<sup>34</sup> Bûtî'nin bu aktardıklarından mezhep imamlarının maslahat düşüncesine büyük önem verdiklerini ve makâsıdı başarılı bir şekilde uyguladıkları anlaşılmaktadır.

Makâsıdı büyük bir önem veren Bûtî, bir yandan makâsıdı ilmine olan ihtiyacı ve bu ilmin değerini vurgularken, diğer yandan bu ilimde aşırıya kaçılmaması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Bu bağlamda ona göre, makâsıdı ilmi, İslam hukukunun hükümlerini yorumlamada bir araçtır. Bu araç, hükümlere anlam kazandırmak ve hükümlerin uygulanmasını kolaylaştırmak için kullanılabilir. Ancak, makâsıdı ilmi, İslam hukukunun hükümlerini değiştirmek veya hükümlere yenileri eklemek için kullanılmamalıdır.<sup>35</sup> Bu çerçevede, Bûtî'nin makâsıdı belirleme yöntemini, maslahatı sınırlama yaklaşımını ve maslahatın makâsıdı ile uyumlu olması gerektiği fikrini ele alacağız.

## 2.1. Bûtî'nin Makâsıdı Tespit Etme Yöntemi

Bûtî, Şâtıbî ve İbn Âşûr'un yazdığı gibi makâsıdı konusunda ayrıntılı bir kitap veya makale yazmamıştır. Ancak eserlerinde bu konuya vurgu yapmış ve makâsıdı önemini belirtmiştir. Kitapları incelendiğinde bu konunun farklı yerlerde serpiştirilmiş olduğunu görürüz. Bûtî, makâsıdı tespit etmek için istikrâ (tümevarım) yöntemini kullanmıştır. Bu yöntem, genel ilkeleri özel örneklerden çıkararak bir konunun anlaşılmasına yardımcı olan bir yöntemdir. Nitekim istikrâ yoluyla İslam hukukundaki gaye ve makâsıdı ulaşmak ve bunları tespit etmek mümkündür. Zira fıkıh alimleri bu yöntemi kullanmışlardır.<sup>36</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha* adlı eserinde, "Birçok ayet, Allah'ın hükümlerinin insanların mutluluğuna uygun ve vesile olduğunu istikrâ yoluyla belirtmektedir"<sup>37</sup> ifadesini kullanarak istikrâ yönteminin buradaki önemini göstermektedir. Bu ifade, Bûtî'nin makâsıdı konusundaki yaklaşımını yansıtmaktadır. Bûtî'nin istikrâ yoluyla İslam hukukunun makâsıdına yaptığı atıfları şu örneklerde görmek mümkündür:

a. Hz. Ömer, değişen sosyal şartlar ve ihtiyaçlar çerçevesinde, kamu yararı gereği veya zararın giderilmesi düşüncesiyle nassların açık hükümlerine ters düşen, ancak detaylı bir inceleme yapıldığında nassların ruhuna ve Şârî'in maksadına (makâsıdü'ş-Şerî'a) uygun olan çeşitli ictihad ve tasarruflarda bulunmuştur. O ictihatlardan biri de kendi döneminde müellefe-i kulûba zekâtıdan pay vermemesidir.<sup>38</sup> Konuyla ilgili Bûtî şunları söylemektedir:

<sup>34</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 379-381.

<sup>35</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 124-125.

<sup>36</sup> Mehmet Aziz Yaşar, "Makâsıdü'ş-Şerî'a'nın Teorik Boyutu ve Müstakil Delil Olma Problemi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/2 (2019), 464-466.

<sup>37</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha*, 89.

<sup>38</sup> Saffet Köse, Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7 (2006), 15.

"Müellefe-i kulûba zekât verilmesi bazılarının iddia ettiği gibi 'kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen kimselere'<sup>39</sup> ayetine aykırı değildir. Gerçek anlamda bu durum ayetin ruhuna ve ifade edilen anlama uygundur".<sup>40</sup> Bûtî bu konuyu makâsîd-ı şeria bağlamında şöyle açıklamaktadır:

"Allah Teâlâ zekâtın sekiz sınıfa verilmesini emretmiştir. Bu sınıflardan biri de müellefe-i kulûb'tur. Bu, İslâm'a yeni girenlerin kalbini ısındırmak, ülfet ve muhabbetlerini artırmak içindir. Zekât verilmesinin nedeni bizzat şahısları değil, taşıdıkları birtakım niteliklerdir. Yani sırf İslâm'a girdikleri için değildir. Müellefe-i kulûbün anlamı esasında budur. Kalplerin ısındırılması da şer'î açıdan sabit bir durum değildir. Hüküm bu vasfa bağlanmıştır. Zekât alma hükmüne gerekçe (menât) teşkil eden bu vasıflardan biri gerçekleştiğinde bağlı olan hüküm de gerçekleşir. Söz konusu vasıf olmadığında yani kalpleri İslâm'a ısındırmaya ihtiyaç duymadıklarında ona bağlı olan hüküm de ortadan kalkar. Bu durumda, o sınıfa veya o sınıfın bir ferdine zekâtın verilmesi dinî açıdan uygun değildir. Aynı durum -illetleri farklı da olsa- zekâtın verildiği diğer sınıflar için de geçerlidir. Sözelimi, zekâtın pay alan fakir sınıfının, zekât alma illeti olan fakirlik vasfı ortadan kalktığında, bu sınıfa fakirlik vasfıyla zekâtın verilmesi caiz değildir. Cihad yolunda olanlara zekât verme de böyledir. Bunlar zekâtı hak etmenin menatıdır."<sup>41</sup>

Hz. Ömer'in ichtihadı da tahkîkû'l-menât ile ilgilidir. O, İslâm'ın güç ve kuvvet açısından zirveye ulaştığını gördüğünde bu güç ister manevi açıdan delil ve hüccet ile alakalı olsun ister nüfus ve toprağın genişlemesi ile olsun, bu sınıfın Müslümanlar arasında İslâm'a uyum sağlama, kalplerinin ısındırma ve birleştirme ihtiyacı ortadan kalkmıştır. İslâm'ın güçlenmesi için artık onların ülfetine ihtiyaç duyulmamıştır. Dolayısıyla tahkîkû'l-menâtın hükmüyle ilgili ichtihadın nas ile bir problemi yoktur. Nitekim eşyanın hakikatini ortaya koymak şer'î hükümle ilgili olduğu hususu idrak etmektir. Hz. Ömer kendi döneminde menatın tahkiki gerçekleşmeyince onlara zekât vermeyi durdurmuştur.<sup>42</sup>

Tahkîkû'l-menât yöntemi bağlamında bu konuya yaklaşıldığında şunlar söylenebilir: İlgili zekât ayeti, iki temel hükme işaret etmektedir: Müellefetu'l-kulûb sınıfına girenler zekât alabilir, fakat bu sınıfa girmeyenlere aynı isim altında zekât verilemez. Fakih/müctehit bu ayeti bir olaya veya duruma uygulamak istediğinde, ayetin menatını (İslâm'ın güçlendirilmesi için ilgili insanların kalplerini birleştirmek) inceleyecektir. Eğer durumun, ayetin kapsamına girdiğini belirlerse, zekât verir; aksi takdirde, zekât vermez. Hz. Ömer'in bu ayetle ilgili uygulaması da aslında bu prensibe dayanır. Çünkü o,

<sup>39</sup> et-Tevbe, 9 /60.

<sup>40</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 154.

<sup>41</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha*, 155.

<sup>42</sup> Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Bidaye şerhi ile birlikte) (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 2/259-261.

zekât almak isteyen iki bireyin durumunu bu ayetin illeti açısından değerlendirir ve illetin bu kişiler için geçerli olmadığını tespit eder. Çünkü İslam, yayılmış ve güçlenmiştir, bu nedenle ilgili kişilerin kalplerini birleştirmeye ihtiyaç kalmamıştır.<sup>43</sup>

b. Hz. Ömer kuraklık yılında hırsızların elini kesme cezasını uygulamamıştır. O, “*Erkek ve kadın hırsızların elini kesin*”<sup>44</sup> ayetine rağmen el kesme cezasını uygulamamıştır.<sup>45</sup> Bûtî, nassa muhalif gibi görünen el kesme meselesini usul açısından incelendiğinde muhkem olmadığını, âmm bir lafız olduğunu ve ayetin belli konularda tahsis edilme ihtimalinin mevcut olduğunu söyler. Âyetteki âmm lafzın nihai kesinliği tahsisin ardından ortaya çıkar. Bu bağlamda, ayetin tahsis edilip edilmediğini anlamak için bu konuda hadis olup olmadığına bakmak gerekmektedir. Buna ek olarak, Bûtî'nin belirttiğine göre, bu konuda el kesme cezasının uygulanabilmesi için hırsızlık suçuna konu olan malın miktarı, malın nereden çalındığı, hırsızın çaldığı malda hakkının olmaması gibi birçok şart ve açıklama içeren fiilî ve kavli hadisler bulunmaktadır. Dolayısıyla bir kişinin nassa muhalefet ettiğini iddia ederken, ayetlerin usul yönünden durumu ve hadislerin bu konuda belli bir tahsîs ve tebyîn içerip içermediği dikkate alınmalıdır. Bûtî, hırsızlık haddini bildiren ayeti tahsis eden birçok hadisin bulunduğunu ve rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “*Hadleri şüphe durumunda düşürün*”<sup>46</sup> buyurduğunu belirtir. Hz. Aişe'den gelen bir rivayet ise şöyledir: “*Had cezalarını elinizden geldiğince düşürünüz. Çünkü hâkimin affetmede yanılması ceza vermede yanılmasından daha iyidir, Müslüman için bir çıkış yolu bulduğunuzda ondan had cezasını düşürünüz.*”<sup>47</sup> Bu iki hadis, had cezalarını özel durumlarda düşürme konusunda yönlendirici niteliktedir. Hırsızlık cezası da bu hadislerin etkisi altında değerlendirilebilir. Ayetin genel ifadesi, her türlü hırsızlık için had cezasını öngörürken, hadisler bu cezanın şüphe durumlarında düşürülmesini istisna olarak ele almıştır. Bu durumda, Hz. Ömer'in kılık yılında, insanların mecburiyet nedeniyle çalma olasılığını göz önünde bulundurarak İslam'da zaruri durumlarda bazı haramların helal olabileceğini dikkate alarak had cezasını uygulamamış olması, aslında nassın hükümlerine muhalefet etmediğini, aksine nassın kendi mantığı ve hikmetiyle uygun şekilde hareket ettiğini gösterir.

Hz. Ömer (r.a.), kasıtlı olarak masum birini öldüren bir kişiye karşılık, olaya iştirak eden bir topluluğun tamamına kısas uygulanması gerektiği yönünde bir

<sup>43</sup> İbrahim Özdemir, “Ahkâmın Değişmesine Farklı Bir Yaklaşım”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Aralık 2014), 31-32.

<sup>44</sup> el-Maide, 5/38.

<sup>45</sup> Yusuf Eşit, “Hz. Ömer'in Uygulamalarının Fikhi Mezheplere Yansımaları”, *Dini Araştırmalar*, Temmuz - Cilt : 21, Sayı: 54 (Aralık 2018), 119.

<sup>46</sup> Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1424/2003), 8/57.

<sup>47</sup> Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, 8/413.

fetva vermiştir.<sup>48</sup> Bu konuda ne bir nass ne de benzer bir örnek bulunmamasına rağmen, böyle bir karar vermiştir. Aynı şekilde, teravîh namazının cemaatle kılınması, ganimetlerin paylaşımı, üç talak, istisna akdi, içki içme cezasının seksen değnek olarak belirlenmesi, atların develerden daha değerli kabul edilmesi nedeniyle onların zekât malları arasına dahil edilmesi, kurumsallaşma faaliyetleri kapsamında divan ve adalet teşkilatlarının daha sistematik bir yapıya kavuşturulması gibi birçok uygulama da benzer şekilde değerlendirilebilir.

Bûtî'nin yukarıda bahsedilen konularda Hz. Ömer'in uygulamalarını desteklemesi ve bu konularda gerekli açıklamaları yapması, makâsıd-ı şerîayı istikrâ yoluyla tespit etmeye çalıştığının bir göstergesidir.

## 2.2. Bûtî'nin Makâsıda Yönelik Uyarıları

Bûtî, makâsıdın Kur'an ve sünnetin meyvesi olduğunu, makâsıdı değiştirmenin veya onunla oynamanın naslarla oynamak gibi olduğunu söyler. O, *"bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir"*<sup>49</sup> şeklindeki ilkenin makâsıd açısından çok önemli olduğunu ve fıkıhın üçte birini kapsadığını söyler.<sup>50</sup> Nitekim şer'î hükümlerin kalp, dil ve amel olmak üzere üç yönünün bulunduğunu ve bu çerçevede üçte bir kastının bu olduğunu söyler. Bûtî devamında kaidelerin tümünün aslının bu kaideye raci olduğunu belirtir.<sup>51</sup> Dolayısıyla Bûtî, maslahatın İslam hukukunda nasıl kullanılacağına dair görüşlerini, maslahatın kıstaslarını vererek açıklamaktadır. Bu kıstaslar, maslahata hangi durumlarda ve ne kadar itibar edileceğini belirlemeye yardımcı olur.

### 2.2.1. Maslahatın Makâsıda Aykırı Olmaması

Bûtî, şer'î hükümleri temellendirmek için kullanılan maslahat ölçülerini ele aldığı *ed-Davâbitü'l-Maslaha* adlı eserinde detaylı bir inceleme yapmıştır. Genel olarak, maslahatların etkin bir şekilde kullanılabilmesi için belli kurallara riayet edilmesi gerektiğini belirtmiş ve bu kuralları beş ana başlık altında toplamıştır. Bûtî'ye göre maslahatın geçerli olabilmesi için şu ölçülere uyması gerekir:

a. Maslahat, makâsıdü's-şâri kapsamında olmalıdır.<sup>52</sup> Yani İslam hukukunun genel makâsıdına (din, can, akıl, nesil ve malın korunması) uygun olmalıdır. İslâm'da birey ve toplumun her türlü faaliyetinin temel çerçevesi din, can, akıl, nesil ve malın korunmasından ibarettir. Bu unsurların korunmasına yardımcı olan her şey maslahatı içerirken bunların tamamının veya bir kısmının zarar görmesine yol açan her şey mefseuttur.

<sup>48</sup> Sabri Erturhan, "Hz. Ömer'in Ceza Hukukuna Dair Bazı Uygulamaları", *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu*, 3 (2018), 148.

<sup>49</sup> "الأمر بمقاصدها" Kaide ile ilgili daha fazla bilgi için bk. Mahsum Aslan, *Mecelle'nin Küllî Kaideleri ve Fıkıhtaki Örnekleri*, (Ankara: İlahiyât Yayınları, 2023), 35.

<sup>50</sup> Bûtî, *İstiftaâtü'n-nâs li'l-İmâm şehîd el-Bûtî alâ mevki'i Nesîmi's-Şâm*, 168. (erişim tarihi: 19.09.2023).

<sup>51</sup> Bûtî, *Şerh durûsi Davâbitü'l-maslaha*, 9. Ders, (09/11/2008).

<sup>52</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-maslaha*, 131.

b. Maslahat, Kur'an, sünnet ve kıyasa aykırı olmamalıdır.<sup>53</sup> Maslahat Kur'an-ı Kerim'le çelişmemelidir: Bûtî'ye göre, bu şartın maslahat için gerekli olması, hem akıl hem de nakil tarafından desteklenir. Aklî delili şudur: Delillerin tamamı asıl delil olan Kitap deliline bağlıdır. Eğer maslahat Allah'ın kitabıyla çatışırsa, o zaman medlûl deliliyle çatışmış olur ve bu kabul edilmez. Naklî delili ise, Kur'an-ı Kerim'in bizzat kendisi ifade etmektedir: *"Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, onların arzularına uyma ve seni Allah'ın indirdiği şeylerin bir kısmından uzaklaştırmalarından sakın"<sup>54</sup>, "Biz, Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak üzere sana Kitab'ı indirdik. Hainlerin savunucusu olma"<sup>55</sup>, "Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız onu Allah'a ve Peygamber'e götürün."<sup>56</sup>*

Şer'î hükümlerde maslahatın rolü açısından, yukarıda bahsedildiği gibi, makâsıdı bilmek, ancak şer'î delillere dayanarak mümkündür. Bu delillerin hepsi, nihayetinde, Kitâb'ın deliline dayanmaktadır. Eğer şer'î metinlere aykırı bir maslahat ortaya çıkarsa, bu, o maslahatın yanlış olduğunu gösterir. Örneğin, bazıları kadının İslam'ın ona emrettiği şekilde örtünmeden seyahat etmesinin, faiz yoluyla başkalarına borç verenlerle iş yaparak ticari ve endüstriyel faaliyetlerin canlandırılmasının bir maslahat olduğunu düşünebilir. Yine diğer bir grup, fuhuş gibi haram şeyleri kolaylaştırmanın bir maslahatı olduğunu düşünebilir. Fakat bu tür işlemler ve düşünceler, geçerliliği kalmamış maslahatlar kapsamına girer. Bunlar, geçersiz olup Kur'an ve Sünnet tarafından ilga edilmiştir.<sup>57</sup> Bazı insanlar, piyango biletleriyle işlem yapmanın maddi bir fayda sağladığını ve aynı zamanda hayır işlerine katkıda bulunduğunu düşünürler, bu nedenle bunun helal olduğunu iddia ederler. Ancak Bûtî, bunun aynı zamanda meysere'ye (şansa dayalı oyunlara) benzer bir özellik taşıdığını ve bu durumun düşmanlığa yol açabileceğini belirterek bu argümana karşı çıkar. Bu nedenle, bu tür işlemlerin haram olduğu sonucuna varır.<sup>58</sup> Burada, bazı insanlara maslahat gibi görünen bu faydayı, şeriata uygun bir tanım üzerine kurulu kıyasa dayanarak sınırlar. Bûtî, maslahatın sınırlarını belirlerken, maslahatın kıyasa aykırı olmaması gerektiğini vurgular. Eğer maslahat, kıyasa aykırıysa, kıyas, maslahattan önce gelir.<sup>59</sup> Bûtî, kâğıt kumarının haram olduğu konusundaki görüşünü açıklarken de bu ilkeye başvurur.<sup>60</sup>

Özetle, maslahat, kendi başına bağımsız bir delil değildir, bunun yerine Kitâb, Sünnet, İcmâ' ve Kıyâs gibi diğer şer'î delillerle desteklenmelidir. Ancak özel hükümlerin inşa edilmesi için, maslahatın şer'î delillerle uyumlu olması ve bu delillerle bağlantılı olması gerekir. Bu bağlamda, çağdaş meselelerde şer'î hükümlerin kanıtlanmasında maslahata dayanılabilir.

c. Maslahat, daha önemli veya eşit bir maslahata aykırı olmamalıdır. Bûtî, Şar'ın emir ve nehiyelerini gelişi güzel olarak uygulamanın, dünyevî ve uhrevî zararlara neden

<sup>53</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-maslaha*, 141.

<sup>54</sup> el-Mâide, 5/49.

<sup>55</sup> en-Nisâ 4/105.

<sup>56</sup> en-Nisâ 4/59.

<sup>57</sup> Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Kadâyâ fıkhiyye muâsıra* (Beyrut: Mektebetü'l-Fârâbî, 1991), 1/59, 64.

<sup>58</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-maslaha*, 261.

<sup>59</sup> Makâsidü'ş-şer'înin kıyas üzerindeki etkisi için bkz. Bedri Aslan, "Çelişkili Görünen Şer'î Delillerin Tercihinde Makâsidü'ş-Şer'înin Etkisi (Kıyas Örneğinde)", *Makâsüd Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*, ed. Taha Nas-Mehmet Aziz Yaşar (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022), 283-297.

<sup>60</sup> Bûtî, *Davâbitü'l-maslaha*, 23, 115, 116, 216-233. 248, 254.

olabileceğini ve bu tür bir davranışın Allah'ın istediği şekilde hareket etmek anlamına gelmediğini şu örnek üzerinden açıklamaya çalışmaktadır: Meşru bir amacı gerçekleştirmek için birtakım maslahatlar gözetilir. Bu maslahatların arasında, birbirleriyle çelişenler de olabilir. Bu durumda, öncelikli olan maslahatın belirlenmesi gerekir. Bûtî, otopsi konusunu ele alırken âlimlerin ittifak ettiği şu konuyu örnek olarak sunar: Bir mücevheri gasp eden kişi, mücevheri yutarsa, sahibine mücevherin değerini ödemekle yükümlüdür. Eğer gasp eden kişi, sahibine mücevherin değerini ödmeden ölürse, gasp eden kişinin karnı yarılıp mücevher çıkarılabilir ve sahibine verilebilir. Bu konuyla ilgili başka bir örnek de eğer ölen annenin karnında canlı bir bebek olduğu tespit edilirse, annenin karın bölgesinin açılarak bebeğin kurtarılma çabalarının yapılmasının caiz olduğu ve hatta gerekli olduğu ifade edilir. Anlaşılan o ki bir toplumda veya ülkede herhangi bir olayla ilgili gerçeğin ortaya çıkması veya tıp eğitiminin yapılabilmesi için, ölen insanın vücuduna otopsi yapılması ve kadavranın üzerinde çalışılması zarûret ve ihtiyaçtan dolayı caizdir. Bûtî, bu hükmün uygulanmasında, “zarûretler ihtiyaç miktarınca kullanılır”<sup>61</sup> kaidesinin gereği olarak, vücudun açılmasının sadece ihtiyaç kadar yapılması gerektiğini belirtir.<sup>62</sup>

Bûtî, evli kadının çalışması ve çocuklarının bakımını üstlenmesi konusunda önceliklerin sıralanmasına dayanan bir kurala başvurmuştur. Bu kurala göre, öncelikli olan şey tercih edildiğinde, diğeri geri plana atılır. Bu kuralın açıklaması şu şekildedir: Erkek veya kadın, çalışma gereği duyduklarında İslam'ın belirlediği ahlaki kurallara uymalıdır. Örneğin, bir kadının tesettür kurallarına uyması ve yabancı erkeklerle yalnız kalmaması gerekir. Aynı şekilde, erkeğin de yabancı kadınlarla yalnız kalmaması gerekir. Dolayısıyla kadın, mahrem erkeklerle yalnız kalmaya veya örtünme kurallarını çiğnemeye zorlayan işlerden kaçınmalıdır. Aynı şekilde bunlar erkek için de geçerlidir. Eğer bu gibi tehlikeler söz konusu değilse herhangi bir işi yapmaları caiz olur. Evli ve çocuğu olan bir kadın bu tür faaliyetlerde bulunması gerektiğinde, ilk önce öncelikler sırasında önemli olanları tercih etmesi gerekmektedir. Bu sıralamaya göre, kadının kocasına ve çocuklarına bakması, topluma hizmet etmekten daha önemlidir. Çünkü toplumu iyileştirmek, ailenin iyiliğinden geçer. Bu nedenle, kadın, diğer işlerden vazgeçerek çocuklarına bakmaya öncelik vermelidir. Çünkü İslam, bir ailenin ve toplumun başarısının, kadının çocuklarının refahını sağlama görevini yerine getirmesine bağlı olduğunu ifade eder. İslam, kadının ihtiyaçlarını karşılamak için kocasına sorumluluk vermiştir. Bu sorumluluk, kadının geçimini, giyimini ve çocuklarının geçimini kocasının sağlamasını gerektirir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in şu ayetinde açıkça belirtilmiştir: “Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur. Hiç kimse gücünü aşan bir şeyle yükümlü kılınmaz. Ne ana çocuğu yüzünden zarara uğrattıysın ne de babası çocuğundan dolayı zarar görsün...”<sup>63</sup> Mealindeki ayette açıkça belirtilmiştir. Bu, kadının ev dışında çalışmasını yasakladığı anlamına gelmez. Aksine, kadının önündeki kapılar açıktır. Bu nedenle, bir kadının ev dışında çalışmasına izin verilmiştir, ancak çalışmak isteyen kadın İslam'ın önceliklerini ihlal etmemelidir ve çalışması İslam'ın etik kurallarına uygun olmalıdır.<sup>64</sup>

<sup>61</sup> “الضرورات تقدر بقدرها” Kaideyle ilgili daha fazla bilgi için bk. Aslan, *Mecelle'nin Küllî Kaideleri*, 56.

<sup>62</sup> Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Maa'n-nâs meşûrât ve fetâvâ* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2010). 1/51.

<sup>63</sup> el-Bakara 2/233.

<sup>64</sup> Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *el-Mer'etu beyne't-tuğyâni'n-nizâmi'l-ğarbi ve letâifu't-teşrî'i'r-*

Bûtî'ye göre yukarıda belirtilen ölçülere uymayan maslahatlar, İslam hukukunda geçerli kabul edilmez.<sup>65</sup> Meşru bir maslahatın, şer'î bir delil ile sabit olan bir hükümlerle çelişmemesi gerekir. Kısacası bu, daha düşük bir ölçütün, daha yüksek bir ölçütle ortadan kaldırılması anlamına gelir. Örneğin, televizyon ve sinemada erkek ve kadın görüntülerinin gösterilmesi, ruhların eğlenmesine vesile olduğu gerekçesiyle meşru kabul edilir. Bu, sünnete uygun bir özelliktir. Zira Resûlullah (s.a.v.), Hz. Âişe'nin Habeşlileri seyretmesine izin vermiştir. Bu nedenle, bu iki hüküm aynı illetle kıyas edilmiştir.<sup>66</sup>

Bûtî, her görünüşteki maslahatın İslam şeriatında dikkate alınan maslahatlardan olmadığını düşünür. Aksine, İslam hukukundaki maslahat, diğer düzenlemelerden farklı olan karakteristik belirli özelliklere sahiptir ve bu özellikler üç temel noktada toplanabilir:

1. Maslahat ve mefsetet, hem dünyaya hem de ahirete yöneliktir. Çünkü buna bağlı hükümler hem dünya hayatında huzur ve mutluluğa kavuşturmayı hem de ahirette ebedi mutluluğa ulaştırmayı amaçlar. Bu anlamda hükümlerin çoğu ortak bir ibadet ölçüsüne dayanmaktadır.

2. Şer'î maslahatın değeri, insanın bütüncül bir varlık olarak hem bedensel hem de ruhsal ihtiyaçlarının karşılanmasında yatar. İslam'ın hükümleri, insanın beden ve ruh sağlığını korumayı, toplumun selametini sağlamayı ve zararları önlemeyi amaçlar. Bu bağlamda, İslam'ın öğretileri insanın hem fiziki hem de ruhî yönünü kapsayacak şekilde bütüncül bir perspektifle ele alır.

3. Dinî korunmasına yönelik maslahat, diğer tüm maslahatların önünde gelir ve onların temelini oluşturur. Bu nedenle onu korumak ve sürdürmek için diğerlerinden vazgeçilebilir. Yani dünyevî maslahatlar, dinin özünden ve temelinden türetilen kısımlardır. Bu, diğer fikir ve ilkelerin onu bozmaması veya karıştırmaması için bilinmesi gereken en önemli özelliklerinden biridir.<sup>67</sup>

Bûtî'nin bu görüşü, İslam hukukunun maslahat (yani fayda veya menfaat) kavramına yaklaşımının derinliğini ve özgünlüğünü göstermektedir. İslam hukukunda maslahatın, sadece dünyayı değil, aynı zamanda ahireti de kapsayan bir boyutu olduğu vurgulanmaktadır. Bu, İslam'ın hayatın her yönünü kucaklayan bir din olduğunu ve ibadetin sadece ritüellerle sınırlı olmadığını göstermektedir. İnsanın hem bedensel hem de ruhsal ihtiyaçlarının dikkate alınması, İslam hukukunun bütüncül yaklaşımını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Bûtî'nin maslahatın değerlendirilmesinde dinî öncelikleri öne çıkarması, İslam hukukunun temel ilkelerine ve değerlerine bağlılığını vurgulamaktadır. Dinî maslahatın, diğer tüm maslahatlardan üstün tutulması ve temel alınması, İslam'ın temel değerlerini korumanın ve sürdürmenin önemini ortaya koymaktadır. Bu, İslam hukukunun, dinî değerlerin korunmasını ve sürdürülmesini esas alarak onları dünyevî ihtiyaçlar ve menfaatlerle dengeli bir şekilde bütünleştirdiğini göstermektedir. Son olarak, Bûtî'nin vurguladığı gibi, dünyevi maslahatların, dinin özü ve temeliyle uyumlu olması gerektiği, İslam hukukunun

*Rabbân*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1996), 63-76.

<sup>65</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, s. 115, 140-160.

<sup>66</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 216-247.

<sup>67</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 44-70.

uygulamasında önemli bir rehberlik sağlar. Bu, İslam hukukunun, hem dinî değerlere sadık kalmasını hem de güncel gerçeklikler ve ihtiyaçlarla uyumlu olmasını sağlar, böylece dinin özünü bozmaksızın çağdaş dünyada uygulanabilirliğini korur.

### 2.2.2. Makâsıdın Dengeli Kullanılması

Bûtî'nin, maslahatın teorik ve pratik yönlerini açıkça belirttiğini ve maslahatın sınırlarına bağlı kaldığını görmekteyiz. O, maslahatın şeri'ata uygun olarak değerlendirilmesini arzu etmekte ve çağdaş araştırmacılara, bu sınırlamalara uymanın önemini vurgulamaktadır. Ona göre, akıl tarafından maslahat olarak görülen her şey, geçerli ve üzerine hüküm bina edilebilecek bir maslahat olmayabilir. Gerçek maslahat, şeri'ata uygun olan maslahattır. Bu sınırlamalara uyulduğunda, araştırmacılara geniş bir iyilik yolu açılır. Bu sınırlamalara uyulmadığında ise araştırmacının hükümleri şeriata aykırı hale gelir. Başka bir ifade ile herhangi bir yerde maslahat varsa İslam hukuku da orada mevcuttur. Maslahat yoksa İslam hukukundan bahsetmek mümkün değildir. Bilindiği üzere İslam hukuku insanların maslahatına riayet eden bir hukuk sistemidir. Bununla birlikte ictihâdî meselelerde maslahatı, başka bir ifade ile makâsıdı tespit etmek ve sınırlarını bilmek hayati önem taşımaktadır. Zira buna bir sınır konulmadığı takdirde ictihatlar Şâri'in maksadına göre değil ictihat eden kişinin yorumuna göre yapılır. Dolayısıyla yapılan ictihatlar İslam hukukunun ortaya koyduğu ve zarûrât-ı hamse denilen din, nefis, akıl, nesil ve malın korunmasına yönelik olmalıdır. Binaen aleyh bu beş temel küllî maksada uymayan bütün ictihatlar geçersizdir.<sup>68</sup>

Bûtî'nin de belirttiği gibi, makâsıd tek başına bir şey ifade etmeyeceği gibi, Kitâp, Sünnet, İcmâ' ve Kıyâs gibi şer'î delillerden bağımsız da ele alınamaz. Dolayısıyla bir şeyin gerçek maslahatının dikkate alınması için, şer'î delillerden bir delille desteklenmelidir. Bu perspektife göre, din, makâsıdın özünü ve ruhunu oluşturmaktadır. Diğer maslahatlar ise tali olarak kabul edilir ve asıl olmadan var olamazlar.<sup>69</sup>

Bûtî'nin bu ifadeleri, İslam hukukunun temel prensiplerinden makâsıd (amaçlar) ve şer'î delillerin birbiriyle uyum içinde olması gerekliliğini vurguluyor. Makâsıd, yani İslam hukukunun genel amaçları ve hedefleri, tek başlarına değil, Kitap, Sünnet, İcmâ' ve Kıyâs gibi şer'î delillerle birlikte ele alınmalıdır. Bûtî'nin bu yaklaşımı, İslam hukukunun sadece metinsel kanıtlara değil, aynı zamanda bu kanıtların arkasındaki daha geniş amaç ve hikmete de odaklanması gerektiğini belirtir. Bu, İslam hukukunun sadece harfi yönüne değil, ruhuna da sadık kalmayı hedefler ve bu sayede daha kapsayıcı, dengeli ve adaletili bir uygulama sağlar. Bu bakış açısı, dini yorumlamada derinlik ve esneklik sağlar ve günümüz dünyasındaki çeşitli durumlar ve ihtiyaçlarla uyumlu hükümler çıkarılmasına olanak tanır. Bu, İslam hukukunun canlı ve

<sup>68</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 13-15.

<sup>69</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 60



zamanla evrilebilen bir yapıda olduğunu gösterir ve tali maslahatların, asıl amaç ve prensiplere bağlı kalarak ele alınması gerektiğini vurgular.

Bûtî, maslahat ve makâsîd alanında verimli bir çalışma olan *Davâbitu'l-maslaha* adlı eserinin başlığında “davâbit/kurallar” ifadesinde ısrar etmiştir. Yani Kitâb, Sünnet, kıyas veya icmâ' ile çelişmeyen maslahatın kuralları ve makâsîdın sınırları, modern dönemdeki yaklaşımların aksine klasik fıkıh alimlerinin belirlediği sınırlar içerisinde olup onlara mutabık bir görüntü çizmektedir. Bu çerçevede o, çağdaş meseleler de dahil olmak üzere, fikhî meselelerde, ictihatlarda maslahatın sınırlandırılması gerektiğini vurgular. Bu, klasik fakihlerin izlediği bir yoldur. Bûtî, bu sınırlamayı çağdaş meselelerde de uygulamak istemiştir. O, şer'î ve örfî sistemlerde maslahatın en önemli özelliklerini saydıktan sonra, araştırmacılar ve müctehidler bu özellikleri bilmelerinin gerekliliğine bir kez daha dikkat çekmektedir. Bu, maslahatın yolunu şaşırmış felsefeciler ve fikir adamları gibi kimselerin tekeline geçmesini ve onların yanlış ölçütlerine göre maslahat adı altında şeriatın amaçlarına zarar verecek şeylere yol açmasını önlemek içindir.<sup>70</sup>

Kanaatimizce Bûtî'nin makâsîd hakkındaki eleştirileri ve görüşleri son derece önemlidir. Çünkü İslam hukuku usul ilmi tarafından yüzyıllardır temellendirilip açıklanmıştır. Bu geleneksel ilmin merkezine makâsîd yerleştirip usûl verilerini atlayarak yeni sorunlara sadece makâsîd perspektifinde çözüm arama isteğinin İslam hukuk sistemi için önemli sorunlar doğurabileceği açıktır. Bu nedenle, bu yeni makâsîd görüşlerinin incelenmesi büyük bir öneme sahiptir.

Klasik usulcüler tarafından olumsuz bir bakış açısıyla karşılanan bir yöntem, makâsîd ile zannî nassın içerdiği anlamların dışına çıkarak lafzın içermediği yeni bir mana ihdas etmektir. Örneğin, “el-kur” kelimesi iki farklı anlama gelebilir. Bu anlamlar dışında üçüncü bir anlamı, makâsîd ile öne sürmek, makâsîd kat'î nassa öncelemek anlamına gelir. Çünkü lafzın açıkça ifade ettiği iki anlam zannî olup, bunların dışında kalan bir anlama delalet etmediği açıktır. Maslahatın var olduğunu iddia ederek nassın içermediği yeni bir anlamın öne sürülmesi, aslında bu anlamın nassın açıkça ifade etmediği kat'î bir iddiayı ileri sürmek demektir. Bûtî, ruhun devamlılığı için bedenın korunmasının gerekli olması gibi, nassın ruhundan istifade edebilmek için de lafzın korunmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir.<sup>71</sup> Usûl ve lafız bilgisinin ayet ve hadislerdeki gayeyi anlamaya yardımcı olduğuna dikkat çekmektedir. Bu ifade, Bûtî'nin, metinlerin anlamını ve önemini korumanın gerekliliğini vurgulayan derin bir kavrayışını göstermektedir. Burada, "nassın ruhu" ve "lafzın korunması" arasındaki ilişki, beden ve ruh ilişkisine benzetilir. Buna göre, bir metnin gerçek anlamını ve özünü anlayabilmek için onun dış

<sup>70</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 30.

<sup>71</sup> Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha*, 138.

formunu ve kelime yapılarını korumak gereklidir. Bu yaklaşım, metinlerin yalnızca yüzeysel okumalarını değil, aynı zamanda onların derin ve zengin içeriğini de önemser. Bûtî'nin bu görüşü, metinlerin doğru anlaşılmasının, onların lafzi yapısına sadık kalınarak gerçekleştirilebileceği şeklindeki düşüncesini ortaya koymaktadır ve bu düşünce tarzı, özellikle tarihsel ve dinî metinlerin yorumlanmasında kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca bu düşünce tarzı, metinlerin zaman içinde bozulmadan, orijinal anlam ve amaçlarıyla korunmasının ve aktarılmasının önemini vurgulayan kıymetli bir perspektiftir.

### 2.2.3. Zamanın Değişmesiyle Hükümlerin de Değişeceğine Dair Görüşü

Makâsîd konusuyla bağlantılı olarak tartışılan meselelerden birisi de hükümlerin zaman içinde değişebileceği görüşüdür. Bûtî, “*adet muhakkemdir*”<sup>72</sup> ve “*zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi inkâr olunmaz*”<sup>73</sup> şeklindeki genel prensiplerin yanlış anlaşılabilir olduğunu belirttiikten sonra, konuyu örfle ilişkilendirerek örfün niteliğini ve rolünü ele alır. Ona göre, hükümlerin zamanla değişeceği ifadesinin, bazılarının anladığı şekilde zahirine hamledilmesi geçersizdir. Çünkü bu değişiklik, belirli koşullara bağlıdır ve sadece “vesâil” olarak kabul edilen hükümlerin zamanla değişebileceği durumlarda geçerlidir. Bu bağlamda Bûtî'ye göre dinin tecdidî, toz içinde kalmış bir binaya benzer. Böyle bir binayı nasıl yenileriz? Elbette üzerindeki toprak ve tozu temizlemek ve ilk baştaki durumuna döndürmekle. Bu manada tecdit gerekli ve önemli bir durumdur.<sup>74</sup> Ona göre tecdit ve hükümlerin değişmesinden maksat hükümlerin dönüştürülmesi değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: “*Dikkat edin aranızdan birtakım kimseler havuzumdan, kaçkın devenin uzaklaştırıldığı gibi uzaklaştırılacaklar. Ben onlara buraya geliniz, buraya geliniz diye sesleneceğim ve bana şöyle denilecek: –Onlar senden sonra bid'atlar yaptılar ve hep ökçeleri üzerine gerisin geri dönüp durdular. Bunun üzerine ben de: O halde benden uzak dursunlar, benden uzak dursunlar diyeceğim.*”<sup>75</sup> Bûtî, tecdidin şu örneğe benzediğini ifade eder: Uzun süredir uzak kalınan bir eve dönüldüğünde, evin her yerinde toz ve toprak birikmiş olabilir. Bu durumda, toz ve topraklar kaldırılır, temizlenir ve gerekirse boyanır. Bu nedenle evin planında ve esasında bir değişikliğe gidilmez.<sup>76</sup> Bu metafor, tecdid kavramını, anlaşılır ve etkileyici bir şekilde açıklamaktadır. Bûtî'nin bu örneği, esasında tecdidin, köklü bir değişimden ziyade, var olanın korunup, yeniden canlandırılması ve güncellenmesi olduğunu vurgulamaktadır. Uzun süredir kullanılmayan bir evin temizlenmesi gibi, tecdid sürecinde de, mevcut yapı ve temel değerler korunarak, zamanla biriken olumsuzluklar ve eskiyen unsurlar

<sup>72</sup> “العادة محكمة” Kaideyle ilgili daha fazla bilgi için bk. Aslan, *Mecelle'nin Küllî Kaideleri*, 66.

<sup>73</sup> “لا ينكر تغير الاحكام بتغير الزمان” Kaideyle ilgili daha fazla bilgi için bk. Aslan, *Mecelle'nin Küllî Kaideleri*, 68.

<sup>74</sup> Abdulhadi Timurtaş “Bûtî'nin Tecdit ve Müctehidlik Anlayışı”, *Bilge Adam Dergisi* 3/9 (2005), 36.

<sup>75</sup> Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki (Mısır: Dâru İhyâ-i Turâsî'l-Arabî, ty.) 1/ 28.

<sup>76</sup> Timurtaş, “Bûtî'nin Tecdit ve Müctehidlik Anlayışı”, 36.

temizlenir. Bu süreç, yeniliğin ve değişimin, temel değerleri ve yapısı bozmadan, uygun ve dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Böylece, tecdid, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlıklı bir gelişim ve ilerlemenin simgesi haline gelmektedir.

## Sonuç

İslam âlimleri, makâsıd ilmine önem vermiş ve birçok eserde bundan bahsetmişlerdir. Modern dönemde ise maslahat ilmi, bağımsız bir ilim haline gelmiştir. Bu, fıkhî ichtihad ve hüküm çıkarma sürecindeki öneminden kaynaklanmaktadır. Ayrıca makâsıd, çağdaş fikhî meseleler ele alınırken fıkıh alimlerinin en önemli yardımcılarından biri olmuştur. Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, bu alandaki çalışmalarıyla, özellikle de *Davâbitu'l-maslaha* adlı eserinde, İslam hukukundaki maslahatı sistemleştirerek alana katıda bulunmuştur. Ancak her ilimde olduğu gibi, maslahat ilmini de faydalı amaçlar için kullananlar olduğu gibi, dini tahrip eden zarar verici amaçlar için kullananlar da bulunmaktadır. Bûtî, bunları fark etmiş olmalı ki onları uyarma sorumluluğunu üstlenmeyi gerekli görmüştür. Bu amaçla o, özellikle maslahatın sınırlarını, âlimlerin çoğunluğunun üzerinde anlaştığı sınırlara vurgu yapmıştır. Böylece, maslahat kavramının dışına çıkmaması gereken ve maslahat kavramının içine girmesi gereken şeylerin çerçevesini çizmiştir. Çünkü İslam hukuku yolları açık, temelleri ve ölçüleri sağlam olan bir hukuk olduğundan hükümlerin ve kuralların manipüle edilmesi veya tahrif edilmesine fırsat vermemektedir.

Bu çalışmanın sonucunda şunları söyleyebiliriz:

1. Bûtî, makâsıdı yeni bir metodoloji saymamakta, Şâtıbî gibi usûlü tamamlayıcı bir ilim olarak görmektedir.<sup>77</sup>
2. Bûtî'ye göre İslam âlimlerinin üzerinde ittifak ettiği maslahat; Allah'ın kulları için arzu ettiği menfaattir. Bu menfaat, sırasıyla din, can, akıl, nesil ve malın korunmasından ibarettir.
3. Bûtî, maslahat ve makâsıdın iki farklı kavram olmadığını, aynı şey olduğunu ve delillerinin de aynı olduğunu savunmaktadır. Bu konuda Gazzâlî ve Şâtıbî'yi takip etmektedir.
4. Bûtî'nin eserlerine baktığımızda, makâsıd ve maslahat konularındaki görüşlerinin birçok alimden etkilendiğini görmekteyiz. En çok etkilendiği alim ise Gazzâlî'dir. Bûtî, *Davâbitu'l-maslaha* adlı eserinde, yaklaşık 30 yerde Gazzâlî'nin görüşlerini delil olarak kullanmıştır. Ayrıca o, Gazzâlî'den başka Şâfiî, Mâlikî ve Şâtıbî gibi önde gelen alimlerden de etkilenmiştir.
5. Bûtî, İslam hukukunun makâsıdını keşfetmesine yardımcı olan dört

<sup>77</sup> Abdurrahman Haçkalı, *Şâtıbî'de Makâsıd ve Fıkıh Usûlü Makâsıdı Düşünce ve Delil Teorisine Katkıları*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010).

araçtan bahsetmektedir. Bunlar, icmâ', kıyâs, istidlâl ve dilin kullanımudur. Bûtî, bu araçları kullanarak, İslam hukukunun amaçlarını keşfetmiş ve eserlerinde bunları açıklamıştır.

6. Bûtî, makâsıdı ve maslahatı izah ederken şer'î delillerle uyumlu olmaya önem vermiştir. Bu da, maslahatları daha tutarlı bir şekilde anlamasına yardımcı olmuştur.

<b>Değerlendirme</b>	İkiDışHakem / ÇiftTaraflıKörleme
<b>EtikBeyan</b>	* Bu çalışma, 13-15 Ekim 2023 tarihinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi "Uluslararası İlahiyat Bilimlerinde Makasid Sempozyumu'nda sunulan bildirinin eklenmiş ve geliştirilmiş halidir. <i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
<b>BenzerlikTaraması</b>	Yapıldı – Turnitin
<b>EtikBildirim</b>	<a href="mailto:turkiyeilahiyat@gmail.com">turkiyeilahiyat@gmail.com</a>
<b>ÇıkarÇatışması</b>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<b>Finansman</b>	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

<b>Peer-Review</b>	Double anonymized - Two External
<b>Ethical Statement</b>	* This study is an added and improved version of the paper presented at the Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Theology "International Makasid Symposium in Theological Sciences" on 13-15 October 2023. <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
<b>Plagiarism Checks</b>	Yes - Turnitin
<b>Conflicts of Interest</b>	The author(s) has no conflict of interest to declare.
<b>Complaints</b>	<a href="mailto:turkiyeilahiyat@gmail.com">turkiyeilahiyat@gmail.com</a>
<b>Grant Support</b>	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

## Kaynakça | References

Akay, İhsan. "Makâsîd Düşüncesinin Gelişimi Cüveynî Öncesi Makâsîd-ı Şerî'a'nın Gelişimi". *Makâsîd Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*. ed. Taha Nas vd. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022.

Akay, İhsan. "Şâfiî Mezhebinde Makâsîd Literatürünün Gelişim Seyri (H. III -VIII)". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/20 (Ekim-2018), 11-31.

Akgündüz, Said Nuri. "Yirminci Yüzyılda İki Farklı Maslahat Yaklaşımı-Mustafa eş-Şelebî ve Ramazan el-Bûtî'nin Maslahat Anlayışlarının Karşılaştırılması". *dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 1/1 (Bahar 2013), 41-51.

Aslan, Abdulgalip. "Eyyûbiler Döneminde Makâsîd Çalışmaları". *Batman Akademik Dergisi* 5/2 (Aralık 2021), 637-668.

Aslan, Bedri. "Çelişkili Görünen Şer'î Delillerin Tercihinde Makâsîdü'ş-Şerî'anın Etkisi (Kıyas Örneğinde)". *Makâsîd Düşüncesinin Gelişimi Ve Yöntemsel Tahlili*. ed. Taha Nas-Mehmet Aziz Yaşar (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022), 283-297.

Aslan, Mahsum. *Mecelle'nin Küllî Kaideleri ve Fıkıhtaki Örnekleri*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2023.

Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003.

Boynukalın, Ertuğrul. "Makâsîdu'ş-şerîa", *DİA*, 27/423-427.

Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *Davâbitü'l-maslaha fi şer'ati'l-İslâmiyye*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 7. Basım, 2009.

Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *İstiftaâtu'n-nâs li'l-İmâm şehîd el-Bûtî alâ mevki'i Nesîmi'ş-Şâm*. Erişim 19 Eylül 2023. [https://naseemalsham.com/persons/muhammad\\_said\\_ramadan\\_al\\_bouti/subjects/view/54779](https://naseemalsham.com/persons/muhammad_said_ramadan_al_bouti/subjects/view/54779)

Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *Kadâyâ fıkhiyye muâsıra*. Beyrut: Mektebetü'l-Fârâbî, 1991.

Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *Maa'n-nâs meşûrât ve fetâvâ*. 2 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2010.

Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *el-Mer'etu beyne't-tuğyâni'n-nizâmi'l-ğarbî ve letâifu't-teşrî'r-Rabbânî*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1996.

Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *Şerhu kitâbi'l-Eşbâh ve'n-nezâir*. 2. Ders. (28/09/2010).

Bûtî, Muhammed Said Ramazan. *Şerh durûsi Davâbitü'l-maslaha*, 9. Ders, (09/11/2008).

Çınar, Fatih. "Makâsîdla Eş veya Yakın Anlamlı Kullanılan Kavramlar", *Al Farabi Journal 8 th International Conference on Social Sciences*. ed. Gulmira Abdırassilova- Sarash Konyrbayeva. Almaty, Kazakhstan (21-22 July 2020), 194-198.

Çınar, Fatih. "Zarûî Küllî Makâsîdın Tertibi Problemi Üzerine Bir İnceleme". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (Haziran 2021) , 115-137. Duman, Soner. "Cüveynî Öncesi Makasid Düşüncesinin Fikri Temelleri ve Tarihsel Seyri", *Makâsîd Düşüncesinin*

*Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*, ed. Taha Nas vd. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022.

Erturhan, Sabri. "Hz. Ömer'in Ceza Hukukuna Dair Bazı Uygulamaları", *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu*, 2018, cilt: III, s. 145-172.

Eşit, Davut. "Cüveynî Öncesi Makâsîd: Kurgu Mu Gerçek Mi?". *Makâsîd Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*. ed. Taha Nas vd. 31-43. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022.

Eşit, Yusuf. "Hz. Ömer'in Uygulamalarının Fıkhi Mezheplere Yansımaları", *Dini Araştırmalar*, Temmuz - Cilt: 21, Sayı: 54 (Aralık 2018), ss. 107-130.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfâ min 'ilmi'l-usûl*. thk. Muhammed Süleyman el-Eşkar. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.

Günay, H. Mehmet. "Muhammed Tahir b. Aşûr'un Makasid Anlayışı", *Makasid ve İctihad*. ed. Ahmet Yaman. Konya: Yediveren Kitap, 2002.

Habergetiren, Ömer Faruk. "İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2019), 150-169.

Haçkalı, Abdurrahman. *Şatıbî'de Makâsîd ve Fıkıh Usûlü Makâsîdî Düşünce ve Delil Teorisine Katkıları*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.

İbnu'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethu'l-Kadir*. (Bidaye şerhi ile birlikte) Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.

Köse, Saffet. Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7 (2006), s. 13-50.

Mâlik b. Enes. *el-Muwatta*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbaki. 2 Cilt. Mısır: Dâru İhyâ-i Turâsî'l-Arabî, ty.

Malikî, Mîsâk Sadık Mahmud Hazâ'. "Makâsîdu'l-fikri'l-İslâmî inde Şeyh Muhammed Said Ramazan el-Bûtî dirâse ve tatbik". *Al-Qanatir: International Journal of Islamic Studies* 11/1 (July 2018). 1-22.

Murad, Shawish. "Makâsîdu's-şerîa fî hifzi sıhhati'l-bedeni min hilâli't-tahâre". *İslam'da Sağlık ve Koruyucu Hekimlik*. ed. Adem Yerinde. (Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2021.

Özdemir, İbrahim. "Ahkâmın Değişmesine Farklı Bir Yaklaşım". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Aralık 2014), 19-42.

Timurtaş, Abdulhadi. "Bûtî'nin Tecdit ve Müctehidlik Anlayışı". *Bilge Adam Dergisi* 3/9 (2005), 33-38.

Yaman, Ahmed. "İslam Hukuk İlmi Açısından Makâsîd İctihadının Ya Da Gai/Teleolojik Yorum Yönteminin İlkeleri Üzerine". *Makâsîd ve İctihad*. Konya: Yediveren Kitap 2002.

Yaran, Rahmi. "Cüveynî Öncesi Makâsîd Söylemi". *MÜİF Dergisi*, 28/1 (2005), 93-123.

Yaşar, Mehmet Aziz. "Makâsîdü's-Şerî'â'nın Teorik Boyutu ve Müstakil Delil Olma Problemi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2019), 460-481.

Yaşar, Mehmet Aziz. "Müteariz Kıyasların Tercihinde Makâsîdın Fonksiyonu". *Makâsîd*

*Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*. ed. Taha Nas vd. 263-283. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022.

Yiğit, Metin. “Makâsıdın Yöntemsel Tahlili Makâsıdın Mahiyeti ve İşlevi”. *Makâsıd Düşüncesinin Gelişimi ve Yöntemsel Tahlili*. ed. Taha Nas vd. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2022.

Zeydân, Abdülkerim. *el-Vecîz fi Şerhi'l-Kavâidi'l-fıkhiyye*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2010.